

ЗВ'ЯЗКИ ЮРІЯ ЖАТКОВИЧА З ІВАНОМ ФРАНКОМ

Про зв'язки Івана Франка із Закарпаттям ми писали вже неодноразово.¹ В даній публікації практично вперше йтиме мова про творчі зв'язки закарпатського історика, етнографа та перекладача Юрія Жатковича (1855–1920) з Іваном Франком, які започаткувалися стараннями Володимира Гнатюка.

Під час своєї другої подорожі по Закарпаттю весною 1896 року Володимир Гнатюк приїхав зі Львова до Сваляви, а звідти дістався до Стройного, де вперше зустрівся з Юрієм Жатковичем (а не влітку 1895 року, як про це писав Ю.Качій і не взимку 1896 року, як вважає М.Яценко), хоч листувалися вони ще з осені 1895 року – після першої подорожі Гнатюка в нашій край – влітку того ж року.

Із собою у Стройне Гнатюк привіз багато галицьких періодичних видань, твори українських письменників (М.Вовчка, М.Коцюбинського, Ю.Федьковича та ін.), а також збірку оповідань Івана Франка “В поті чола”, видану у Львові ще в 1890 році. Під час цієї зустрічі, судячи з листів Ю.Жатковича до В.Гнатюка, опублікованих нами,² останній знайомив свого закарпатського колегу з творчістю українських письменників, історією української культури та літератури, обговорював з ним мовну проблему, проблему етнічної приналежності закарпатських русинів, говорили про роль місцевої інтелігенції в культурному і політичному житті краю. Гнатюк заохочував Жатковича до співпраці у галицьких виданнях, цікавився історією та етнографією Закарпаття.

Очевидно вже тоді під впливом розмови з Гнатюком у Жатковича виникла ідея взятися за переклад творів українських письменників на угорську мову і таким чином знайомити угорських читачів з прогресивною українською літературою. А враховуючи те, що практично вся інтелігенція Закарпаття володіла угорською мовою, то, таким чином, і вона могла читати твори письменників Наддніпрянської України, які до того часу не були відомі на Закарпатті.

На основі епістолярної спадщини Жатковича можна прослідкувати буквально по днях, як він працював над цими перекладами і, зокрема, над перекладом збірки оповідань Івана Франка “В поті чола”. Перший лист, в якому Ю.Жаткович ділиться з В.Гнатюком своїми планами щодо перекладів названих творів на угорську мову, датований 13 червня 1896 року. В ньому Жаткович писав: “Прочитав я всі повісті Вовчка, Федьковича и Франка и вот что досудил. Я гочу насамперед перевести весь том “В поті чола”, так як повісті Франка суть *a la Zola* наймодерніши и так найинтересантіши для мадыарской публики. Но ко сему мні нужно получить соглашение автора, которое я не знаю як приобрісти? Если том появиться, тогда, если пожну и

здоров буду, гочу перевести на один том по 2-3 повісті М.Вовчка, Федьковича и, если достану от Вас, Нечуя и других мало-руських писателей". Як бачимо, Юрій Жаткович перш за все оцінює літературні достоїнства художніх творів Івана Франка.

У цьому ж листі Жаткович повідомляє свого кореспондента про те, що у львівському журналі "Зоря", якого йому прислав Гнатюк, він прочитав біографію Франка і дуже здивувався, що редактор помістив "так примітивну і на ніч не годну путаницю". На жаль, нам не вдалося встановити, про яку саме публікацію йтиме мова, хоч ми ретельно опрацювали бібліографічний покажчик до "Зорі".³ Однак для нас важливим є такий факт: на той час Жаткович уже був добре обізнаний з біографією Франка і своєю власною думку з цього питання.

Через кілька днів, 17 березня 1896 року, Жаткович повертає Гнатюку збірку "В поті чола", привезену ним, як уже зазначалося, у Строїне і одночасно дякує за новий примірник цієї збірки, присланий йому Володимиром Михайловичем зі Львова з дарчим написом Івана Франка. Тут же Юрій Жаткович повідомляє, що повісті Франка перекладатиме зразу начисто і що сьогодні, тобто 17 червня, писатиме Франкові і проситиме у нього дозволу на переклад його творів угорською мовою.

І справді, того ж дня Жаткович пише листа Франкові (львівську адресу письменника дав йому Гнатюк) такого змісту:

"Высокопочтенный господине!

Так як я решаюсь перевести на мидьярскій язык Ваши драгоценные повести, собранные п[од] з[аглавием] "В поті чола" – то покорно прошу ко сему Ваше милостивое соизволение.

Имю честь разом щиро благодарити Вас за подарований Вами экземпляр помилутого труда Вашего, который я получил путем з[оспадина] Гнатюка, который первый вызвал было внимание мое на Ваши труды и Вашу удивления достойную деятельность."

В прочем с отзвонным почтением пребываю во Строїне

(Malmos [fosa] p[osta] Szolyva) 896 кия 17-го

Ваш ко услугам готов Юрій Жаткович."

Ми глибоко переконані, що Іван Франко відповів Юрію Жатковичу, давши згоду на переклад своїх творів. Але, на жаль, Жаткович, як ми неодноразово пересвідчувалися з його листування з Володимиром

³ На жаль, текст цього листа друкувався з масою неточностей і помилок. Див.: Ясько Микола. *Іван Франко і Закарпаття // Рідніське Закарпаття. Літературно-художній альманах. – Ужгород, 1956. – Вип. I. – С. 110; Штернберг Я. I. До історії перших перекладів Івана Франка на угорську мову // Наук. Записки УжДУ. – Ужгород, 1957. – Т. XXV. – С. 124; Качій Юрій. *Історія одного подарунка // Жовтень. – 1969. – № 5. – С. 117; Микитась В. З ним пробирався. – Ужгород, 1977. – С. 61; Дмитро Данилюк. *Історична наука на Закарпатті. – Ужгород, 1999. – С. 199.***

Гнатюком, практично не зберігав листів своїх кореспондентів.

У листах Гнатюку від 21 жовтня, 14 листопада та 6 грудня 1886 року Жаткович сповідає, що це на початку жовтня того ж року він вислав повний переклад збірки "В поті чола" редактору дуже авторитетної і популярної в Угорщині газети "Budapesti Hirlap", який обіцяв опублікувати ці переклади. І справді, в кінці грудня 1896 року у цій же газеті появилось повідомлення про публікацію найближчим часом оповідання Івана Франка "Грицева шкільна наука". На превеликий жаль, не всі твори Івана Франка з цієї збірки побачили світ у перекладі на угорську мову, хоч Жаткович постійно писав про це редакторові "Budapesti Hirlap". Але про це – трохи згодом. Ситуацію пояснює в якійсь мірі лист Жатковича Гнатюку від 8 травня 1897 року, в якому він, відповідаючи на запитання Гнатюка про долю збірки, писав: "Ож коли появиться мой перевод "В поті чола", – не могу знати, так як редактор "Budapesti Hirlap" в перед гоче помістити несколько повістей из него в "Budapesti Hirlap" чтоб так публика заинтересовалася цілим томом др. Франка".

Світло на дальший перебіг подій проливають ось такі факти. На початку 1950-х років доцент Празького університету Іван Панькевич надіслав на адресу кафедри української мови Ужгородського державного університету посылку, в якій знаходився зошит з рукописами перекладів Юрія Жатковича збірки оповідань Івана Франка з таким написом угорською мовою характерним почерком Жатковича: "В поті чола". 1 зошит. Оповідання з життя робітників. Писав Іван Франко. З дозволу автора переклав Калма Жаткович".

В цьому зошиті, загальний обсяг якого сягає 90 сторінок, вміщено переклади угорською мовою восьми оповідань (всього 19 оповідань з названої збірки), а саме: "Лесашина челядь", "Два приятелі", "Муляр", "Малий Мирон", "Грицева шкільна наука", "Олівець", "Schonschreiben" та "На дні". Текст перекладу останнього оповідання – неповний. Можна допустити, що закінчення перекладу знаходиться в зошиті №2, який, на жаль, не знайдено. У ньому повинні б знаходитися також тексти перекладів решти одинадцяти оповідань із збірки "В поті чола".

У зошиті №1 міститься "Передмова" Юрія Жатковича, в якій він досить докладно характеризує життєвий і творчий шлях Івана Франка. Основою для написання цієї біографії Каменяра угорською мовою послужила "Автобіографія" Івана Франка, а точніше – лист-автобіографія Івана Франка Михайлу Драгоманову від 26 квітня 1890 року.⁴ Ці текст вперше був опублікований як додаток до передмови М. Драгоманова у книзі: Франко І. *В поті чола. – Львів, 1980. – С. IV–XVI.*

Юрій Жаткович у своїй передмові, спираючись на вищезазначений документ, прагне познайомити угорських читачів не тільки з постаттю письменника, але, в якійсь мірі, і з українською літературою. У статті Жатковича йдеться про дитячі та юнацькі роки Франка, його навчання у

школі, Дрогобицькій гімназії, Львівському університеті, дуже докладно описується історія арештів Франка, його тюремних поневірянь, його літературна і громадська діяльність, співробітництво у різних часописах Галичини, зокрема в демократичному журналі "Друг". Там же йдеться про важкі матеріальні умови, в яких жив і працював Іван Франко, заробляючи на життя тяжкою літературною працею.

У передмові до цієї збірки Жаткович, звертаючись до угорськомовного читача, зокрема пише: "Угорські читачі, майже всі без винятку, вважають, що існує лише одна російська література, та, яку вони знають за творами Пушкіна, Гоголя, Тургенєва, Толстого і т.д. Насправді ж, крім цієї російської, існує ще мало-руська (українська, русинська) література. Безумовно, що сьогодні найбільш здібним, багатограним і разом з тим найбільш плідним представником цієї літератури є автор пропонуваного оповідання др. Іван Франко".⁸ Із 19 перекладених оповідань Івана Франка із збірки "В поті чола" побачили світ лише п'ять: "Грицева шкільна наука", "Schonschreiben", "Історія моєї січкари", "Домашній промісел" та "Хлопська комісія". Вони були опубліковані в газетах "Karpati Lajok", "Kelet", "Bereg", "Göbög katholikus Szemle".

Найпершим, як ми уже зазначили, появилася оповідання "Грицева шкільна наука", про що Юрій Жаткович з радістю сповідав Володимира Гнатюка у листі від 2 січня 1897 року. Він, зокрема, пише: "В первоепенной политической газеті "Budapesti Hirlap" с дня 30-го декабря (1896 р. – О.М.) появилася повість др. Франка "Грицькова шкільна наука" с послідующим поясненіем: "Грицькова шкільна наука" – новий роман почнемо первого дня нового року сообщати. Между сим подаемо мы обширніші статті в нашем фелетоні. Днесь подаемо мы мало-руську повість др. Ивана Франка, который поиміи єсть найвидатніший представитель мало-русской писемности и которого труды уже переведено на больше европейски языки. Мадьярский переподчик его єсть К. Жаткович, г[реко] – х[атолическій] священник и наместник, который цілий том перевел на бесподобный язык наш. Сдается, что сей том неубавки найдет своего издателя. Литературни прикметы др. Франка суть совсім модерни, но дух и напрям его совсім самостоятельны; с благородным оружіем борется он про слово без того, чтоб се шкодило правости".

Розуміється, що я к переводу "В поті чола" приложил не токмо біографію, но и характеристику литературной деятельности др. Франка".⁹

А вже у наступному листі Гнатюку від 28 січня 1897 року Жаткович пише, що виславши низд 4-томник праці Я. Головацького, 2-томник творів М. Драгоманова, вкладає у посилку той номер угорської газети "Budapesti Hirlap", в якому було опубліковано оповідання І. Франка "Грицева шкільна наука". Невдовзі після цього в журналі "Зоря", який видавався у Львові в 1880–1897 рр., і в якому активно співробітничав Іван Франко і примірники якого через Гнатюка одержував Жаткович, в другому номері за 1897 рік у розділі "Хроніка літературного і культурного життя" була вміщена замітка

Володимира Гнатюка під назвою "Переклади Ю. Жатковичем творів І. Франка угорською мовою".¹⁰

Чому ж так сталося, що з усієї збірки "В поті чола" (19 оповідань) було опубліковано лише п'ять, перерахованих вище? Дослідник Я. Штернберг, вивчаючи це питання, причину цього вбачав у тому, що угорські панівні класи боялися соціалістичних поглядів і революційної діяльності Івана Франка, їх бентежили ці "оповідання з життя робітників" великого українського письменника, революціонера-демократа, які вперше звучали угорською мовою в перекладі Жатковича.¹¹ Однак, на нашу думку, все було значно простіше і прозаїчніше: просто не було кому їх видавати, не знайшлося на це коштів. Так, у своїй короткій статті, присвяченій 40-річчю письменницької діяльності Івана Франка під назвою "Мадьярські переклади творів Івана Франка", текст якої ми публікуємо, Жаткович перераховуючи назви п'яти опублікованих оповідань із збірки "В поті чола", зазначав: "але усієї збірки не міг надрукувати, бо не знайшов на неї накладдя".

Та чи не найбільше світла на цю проблему проливає лист Юрія Жатковича Володимиру Гнатюку від 13 липня 1898 року, в якому він, інформуючи свого кореспондента про стан справ із публікацією угорських перекладів творів українських письменників, пише: "...Во мадьярском листі (тобто газетах Угорщини – О.М.) такі повісти и праші люблять номіпати во перекладі, в которых готь містами є який упоминок про Угорщину и про мадьяр. Се є причина тому, ож, наприклад, "В поті чола", повісти М. Вовчка и Федьковича, "Продомашне огнище" и до тепер не могли я помістити".¹²

Юрій Жаткович настільки був захоплений творчістю Івана Франка, що, завершивши переклад збірки "В поті чола" (початок жовтня 1896 р.), приступив до перекладу його драматичних творів. Вперше про це йдеться у листі Гнатюку від 21 жовтня 1896 р., в якому Жаткович пише: "Вы обіщали заслати мні для переводу драматическіє сочиненія др. Франка. Прошу также си сочиненія". А через тиждень, 27 жовтня того ж року знову нагадує про це: "Но прошу чім скорі заслати мні "Учителя" и други драматическіє твори др. Франка, обы я ото еще до нового року мог заслати во переводі для Национального театра, бе если до нового року не сділаю, то "Учитель" или другое драматическое сочиненіе не могло бы скоріе на сцені появитися, як токмо на весні рока 1898-го".¹³

Одержавши драматичні твори Франка, Жаткович в першу чергу вирішив перекласти драму "Украдене щастя" (лист від 5 листопада 1896 р.) і вже в середині листопада того ж року послав її директору "Народного (національного) театру" в Пешті для оцінки і рекомендації до постановки, про що сповідав Гнатюка в листі від 25 листопада: "Днесь получил я лист от директора Мадьярского національного театра, во котором уведомляет мене, что переведену мною драму "Украдене щастя" д-ра Франка передал для розсмотренія критичной комиссії театра и скоріе уведомит мене о решеніи сей комиссії". У листі від 6 грудня 1896 р. він інформував Гнатюка

про те, що напередодні вислав п'єсу Франка "Кам'яна душа" директору "Комічного театру" в Пешті, а в червні 1897 р. сповіщав, що приступив до перекладу комедії Франка "Queen di odere"; текст якого опубліковано в журналі "Житє і слово", 1896. – кн. 4-6.

Крім оповідань Франка із збірки "В поті чола", виденизваних п'єс, Жаткович перекладав й інші прозові твори Франка, які друкувалися у Львові. Так, в листі від 3 грудня 1897 року він писав, що з радістю візьметься за переклад на угорську мову повісті "Для домашнього огнища", яка друкувалася в журналі "Житє і слово" частинами. Підтримавши цю ідею, Гнатюк послав Жатковичу окремий відбиток цієї праці, над перекладом якої Жаткович працював до лютого 1898 року. А вже в листі від 13 лютого того ж року писав до Львова Гнатюку: "Навертаю Вам "Про домашнє огнище", которого переклад я доперва днєсь покочив. Ож где и коли повиятє сей переклад – пока єще не могу знати, но во свої час отпишу Вам".

Влітку 1898 року Жаткович переклав оповідання Франка "Гриць і панич", яке появилася угорською мовою лише в 1902 р. А в листі від 11 грудня 1900 року, дякуючи Гнатюку за прислані книги, сповіщав, що як тільки будуть опубліковані уже перекладені ним твори Франка, він візьметься за переклад твору "Перехресні стежки". Але цим не обмежилось знайомство Жатковича із творчістю Франка: він читав і наукові розвідки Івана Яковича "Варлаам і Іоасаф" та "Іван Вишенський", а також "Апокрипи і легенди з українських рукописів, зібрав, упорядкував і пояснив Іван Франко – Т.1 Апокрифи старозавітні. – Львів 1896", про публікацію яких дізнався із галицьких каталогів, які йому регулярно прислав Гнатюк.

Заохочуваний Гнатюком, одночасно з літературними творами Франка Жаткович переклав на угорську мову праці публіцистичного характеру, до видання яких був причетний Іван Франко. Так, наприклад, влітку 1896 року він переклав на угорську мову анонімну брошуру "Порабощаемый народ" – про переслідування української культури в царській Росії. Її автор – Б.Д.Грінченко. Брошура була видана редакцією журналу "Житє і слово", Львів, 1895.** Того ж літа Жаткович переклав на німецьку мову відомий "Протест" галицьких русинів, одним з авторів та ініціаторів якого був Франко, а весною 1897 р. – і на угорську мову і опублікував його в газеті "Kelet". Восени 1899 року Жаткович на пропозицію Гнатюка перекладає з угорської на українську мову працю відомого на Закарпатті громадського діяча і економіста Едварда Егана (1851–1901) "Економічне положення руських селян в Угорщині", яка вийшла друком у Львові в 1901 році і з якою був добре обізнаний Франко.

Будучи захоплений творчістю Каменяра, Юрій Жаткович охоче відгукнувся на пропозицію Володимира Гнатюка написати коротку розвідку

* Кого боги зненавиділи (лат.) – інша назва комедії І.Франка "Учитель".

** Див.: Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К., 1986. – Т.50. – С.24, 457.

до "Альманаху", присвяченому 25-літньому ювілею письменницької діяльності Івана Франка, який мав відбутися у Львові в жовтні 1898 року. Вперше про це йдеться у листі Жатковича Гнатюку від 3 листопада 1897 року, в якому він зазначав: "...Я дуже рад написати во ювілейний альманах Франка, лиш ото біда, же не знаю, о чем писати и як довга може быти моя статья. Прошу якої от Вас порады во сем ділі".

Володимир Гнатюк проконсультував Жатковича про те, якою має бути його стаття про Франка, бо в листі-відповіді від 4 грудня того ж року Жаткович, проявивши, як завжди, максимум скромності, зваживши всі обставини і свої власні можливості, а також почувавши величезну відповідальність перед постаттю Франка, писав Гнатюкові: "...Таку розправу написати у "Альманах" Франка, як Вы потребуєте, а не могу написати. Раз по тому, что я еще николи не писал естетични розправи и не розуміюся на них, а другой раз, я, як Вы слушно назначили, не упознаю всю літературну діяльність др.Франка на только, оби я и краєм оту оцінити могу. Скорчі ачей написав бы я невеличку розвідку под заглавіем "Др. Франко и угорськи русини", у которой поговорив бы я о том неотрадном явленіи, ож др. Франка и по имню пока не упознают на Угорской Руси, и што угорски русини хіба лиш из мадыарских перекладов др. Франка будут знати што за него".¹²

Власне така стаття й була написана Юрієм Жатковичем. І хоч її текст, як свідчить лист Жатковича до Гнатюка від 1 квітня 1898 року не зовсім задовільнив останнього, вона залишалася в початковому варіанті. Судячи з автографа статті, її текст був переписаний із оригіналу Жатковича кимось із знайомих Гнатюка і частково правлений Гнатюком. І хоч стаття Жатковича про Франка до згаданого "Альманаху" уже була надіслана до Львова, він продовжував обговорювати з Гнатюком питання про місце Каменяра у європейській літературі. Показовим у цьому плані є його лист до Гнатюка від 6 липня 1898 року, в якому Жаткович із здивуванням писав: "Дуже дивлюся тому, што Вы за др. Франка и за ненависть поляков пишете, бо я до теперь ото думав, ож поляки як не любити, то, бодай, чествовать мають др.Франка, тах як Франко не лиш руский, но и польський литератор е разом?!". "Альманах" із своєю статтею Жаткович одержав у середині 1898 року, а 2 грудня того ж року, тобто уже після ювілейних торжеств на честь Івана Франка, які відбулися 30 жовтня у Львові, писав Гнатюкові: "Дуже дивлюся тому, ож за Ваши ювілейні празднєства ни словечка не было написано у мадыарских газетах". Влітку 1912 року Юрій Жаткович сповіщав Гнатюка, що написав ще одну розвідку про Франка, присвячену 40-річчю письменницької діяльності Івана Яковича, її текст ми публікуємо нижче.

Деякі дослідники, розповідаючи про відзначення 25-річного ювілею письменницької діяльності Івана Франка, писали, що на них урочистостях міг бути і Юрій Жаткович. Мабуть на увазі ось що. Закарпатський краєзнавець Ю.Качій, говорячи про переклад Жатковичем оповідань Франка на угорську мову, зазначав: "Можна висловити припущення, що в

1898 році вони навіть зустрічалися у Львові – на ювілейному вечорі, присвяченому двадцятип'ятиріччю письменницької діяльності І.Франка, куди перекладач виїхав під вигаданим прізвисьмом”.¹³

Що ж послужило підставою для появи такої версії? Звернемося до документів. Відомий літературознавець і франкознавець Михайло Мочульський (1875–1940) у своїх спогадах “З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896–1916)”, розповідаючи про святкування 25-літнього ювілею І.Я.Франка, яке відбулося у Львові 30 жовтня 1898 року і, перераховуючи поважних гостей, присутніх на вечорі (Ю.Романчук, О.Барвінський та інші), писав: “А з священиків з'явилися тільки два: о.Балабан з Закарпатської України і галицький о.Олека Воланський”.¹⁴

Отже, згідно припущення Качія, а саме цей документ він мав на увазі, Юрій Жаткович чомусь поїхав до Львова під вигаданим прізвисьмом Балабана. А як усе було насправді? Вичерпну і однозначну відповідь на це питання дають знову ж таки листи Жатковича до Гнатюка. Як видно з цих листів, Юрій Жаткович давно мріяв побувати у Львові. Це бажання особливо посилювалося після знайомства з Гнатюком, творами українських письменників і особливо – творами Івана Франка. Вперше про це йдеться у листі Жатковича Гнатюку, писаному 5 листопада 1895 року: “Я од давна любил бы быти во Львові, но поки еще не удалося, но надіюся, что весной 1896-го года будем ся видіти у Львові”. А приблизно через рік – 18 вересня 1896 року знову пише своєму кореспондентові: “Здоровля мое готяй по малу, однаком з дня на день поправляється и надіюся, что коло св.Николи буду у Львові, если часом буде у Ває театр”.

Тому цілком зрозумілим було бажання Жатковича бути у Львові на ювілей Франка у жовтні 1898 року. У зв'язку з цим найбільший інтерес для нас у цьому плані становить його лист Гнатюку від 12 жовтня 1898 року, писаний напередодні відзначення 25-річного ювілею Франка. У ньому Жаткович із жалем констатував: “Моя хвороба все ще не дає мені годити, и так, на жаль, и не могу быти концом сего місяця на Ваших пражднствах у Львові. Исидор Мустьянович, бывши у мене минулого тьяжня, говорив, что он из нисколько товаришами своими наміряет у Львові бытти на Ваших пражднствах”.¹⁵

Тут йдеться про Ісидора Мустьяновича, закарпатського письменника, який тривалий час працював у селі Кушниця, а згодом – писарем Ужгородської консисторії. Як би там не було, але цей лист Жатковича – незаперечний доказ того, що у жовтні 1898 року він у Львові не був. Очевидно, і Мустьянович також не їздив до Львова. Що ж стосується особи отця Балабана, то це, ймовірно, міг бути представник духовенства із Східної Словаччини.

Не втрачав Жаткович надії відвідати Львів і на початку ХХ ст. Так, у листі Гнатюку від 8 травня 1903 року писав, що збирається до Львова “на зелені свята”. На жаль, цим мріям так і не вдалося здійснитися. Тяжка

хвороба серця, матеріальні нестатки, сімейні обставини (на руках Жатковича після ранньої смерті дружини залишилося троє дочок) не дозволили йому їздити далше Ужгорода, та й то не часто.

У свою чергу Іван Франко користувався деякими матеріалами, надісланими йому Юрієм Жатковичем. Так, наприклад, у “Додатку” до праці “Карпаторуське письменство XVII–XVIII вв.”, під назвою “Дві карпаторуські переробки “Александрії з XVIII в.”, він зазначав, що цей твір надіслав “нам о. Жаткович із Північної Угорщини в рукописі (180 карток малої 8-ки без початку і кінця), зладженім десь на початку XVIII в.”.¹⁶ Цим твором користувався і Володимир Гнатюк. “Александрія” – легендарна повість про життя О.Македонського, яка виникла в Єгипті, перекладена грецькою мовою у II–III ст. і в численних варіантах поширювалася також і в Україні. Збереглася у перекладах XVII–XVIII ст. Цей твір, який належав селянинові із Келечина Андрію Бушко, Юрій Жаткович послав до Львова ще в жовтні 1898 року.

У другій половині листопада 1904 року відзначався 30-річний ювілей літературної діяльності Юрія Жатковича. певну роль у цьому відіграв Володимир Гнатюк. По-перше, власне він у своїй статті “Два ювілеї”¹⁷ сказав про те, що початком літературної діяльності Жатковича слід вважати переклад ним ще в 1874 році на угорську мову оповідання І.Тургенєва “Певцы”, вміщеного в газеті “Magyarorszag”, 1874, №20, а також в газеті “Nagy Vilag”.¹⁸ По-друге, дякуючи Гнатюку, Франко знав про цей ювілей і написав Жатковичу теплого вітального листа такого змісту:

“(Львів, 20 листопада 1904 р.)

Високоповажений Отче добродію!

Прилучаючися духом до пражника – ювілею Вашої 30-літньої письменницької діяльності, позволяю собі й від своєї особи висловити Вам подяку за ту часть Вашої праці, яку Ви поклали на знайомлення мадярської, а тим самим і угорської публіки з творами загальної українсько-руського письменства, втім числі й моїми. Вважаючи таку працю дуже важливою для встановлення між сусідніми, а так глибоко одна від одної розрізаними, націями чистої атмосфери духовного розуміння і зближення” бажано Вам, високоповажній Отче, здоров'я і сили для дальшої праці і якнайкращих Вам успіхів.”¹⁹

Нижче публікуємо дві статті Юрія Жатковича, присвячені відповідно 25-ти і 40-річчю письменницької діяльності Івана Франка, опубліковані в 1898 і 1916 роках. З тих пір вони не передруковувалися.

¹³ Перший публікатор цього листа Я.Штернберг помилково прочитав це слово як “загального”, що докорінно міняє смисл думки Франка. (Див.: посилання №6. – С.128. – О.М.). Цю помилку повторили й такі дослідники. Див.: Микитас В. Зночі пробивалися. – С.62; Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті. – С.198.

¹⁴ У Івана Франка спочатку було: “і братерства”. Див. оригінал листа: Відділ рукописів Інституту літератури. – Ф.3. – од. зб. 1079. – Арк.1.

Історія угорських русинів, перекази старих людей і мій власний досвід вказують мені, що давнішими часами Угорська Русь не була так відрізнана духовно від Галицької Русі, як за останніх 20–25 літ. Не говорячи вже про давно минулі століття, що і в нашому віці до 70-х років богослови з Угорської Русі женилися в Галичині, а галицькі в Угорщині, руська молодіж з Галичини училася в Унгварі, Кошицях, Прашеві, Бардієві і подібно, та й таким робом зносилася з угорсько-руською молодіжкою. Також і се відомий факт, що до відкриття залізних шляхів простий руський народ з Угорщини густо-часто бував у Галичині або фірманкою, або гонячи туди худобу. З тої же причини угорські русини давнішими часами більше відали про Львів, Перемишль, а через те і про галицькі діла, як про Пешт, Претбург (Братіславу – О.М.) та про угорські діла.

Сьому видно, виразно мушу тут зазначити, – зробила кінець москвофільська преса з Галичини; вона вчинила те, що інші “Угорська Русь відрізнана від Галичини більше, ніж Австралія від Європи” (Це – вислів Михайла Драгоманова – О.М.). Дивно воно, але й правдиво, що з її підмогою угорські русини забували про галицьких своїх братів. Аж до найновіших часів ніхто на Угорщині не чув і не знав про національний рух і письменство русько-українського народу, бо на Угорській Русі читалися лише “Слово”, “Пролом”, “Галичанин” et consр. Коли після 1868 року малярське правительство почало добачувати, що ті руські газети і книжки, які з Галичини приходять на Угорську Русь, пахнуть панславизмом і москвофільством, гляділо вовком на кожного, що кормився сими “духовними плодами”. От тут угорські русини, аби стати в очах правительства “благонадежними”, покинули, відреклися зовсім деяких газет і книжок, які діставалися з Галичини, та й зірвали всякі духовні зносини з галицькими русинами.

А що угорські русини не знали, що се “Руська”, а що “русько-українська” література, та що сеся остання москвофільству ворожа, – то й не могли правительству і маляронській пресі показати сею ріжницю, яка існує між тими двома літературами не тільки по мові, але й по іншим прикметам. Так, отже, твори русько-української літератури замість смілого і безпечного розповсюдження натрапили на різні ворожі заборони та безглузді толки.

Недивно, що угорські русини лише в останніх двох-трьох роках зачали потрохи знайомитися з малоруським письменством, та в числі інших малоруських письменників з його сучасним тружеником Іваном Франком. За се знайомство угорських русинів з малоруським письменством і з Іваном Франком треба подякувати Володимирові Гнатюку, що, збираючи етнографічні матеріали на Угорській Русі в роках 1895 і 1896, намагався по змозі познайомити угорських русинів з народними справами і з

літературними відносинами галицьких русинів.

Завдяки заходам, а, почасти й матеріальним жертвам пана В.Гнатюка, зважився і я написати для малярської публіки коротку розвідку про малоруське письменство та перекласти брошуру “Поработаемый народ”; завдяки заходам пана В.Гнатюка переклав я до тепер на малярську мову з творів Івана Франка: “В поті чола”, “Учитель”, “Кам’яна душа”, “Украдене щастя”, “Для домашнього огнища”. Я, мабуть, не помилюся, вірячи, що як др. Іван Франко буде обходити 50-літній ювілей своєї літературної діяльності, – не лише вся Угорська Русь, але й маляри братимуть живу участь при обході сього ювілею. Щастя боже!

Юрій Жаткович
Стройна (на Угорщині).²⁹

МАЛЯРСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ ІВАНА ФРАНКА

В 1896 р. довелося мені перший раз познайомитися з творами Ів. Франка, коли я прочитав збірку його оповідань під назвою “В поті чола”. Я почав зараз їх перекладати на малярську мову і вже 30 грудня 1896 р. надрукував поважний і розповсюджений дневник “Budapesti Hírlap” у своїм фейлетоні оповідання “Грицева шкільна наука” з дуже прихильним відзивом і про самий твір і про переклад. Опісля надрукував я ще кілька оповідань, як “Schönschreiben”, “Моя січкаря”, “Домашній промисел”, “Хлопська розправа” – в отсих малярських часописах: “Karpati Lapok”, “Kelet”, “Bereg”, “Göög katholikus Szemle”, але усієї збірки не міг надрукувати, бо не знайшов для неї накладця.

В роках 1898 і 1899 переклав я два драматичні твори Ів. Франка: “Учитель” та “Украдене щастя”, але й досі не вдалося мені довести того, щоб їх висвітлено де на малярській сцені.

Посім переклав я історичне оповідання Ів. Франка “Гриць і паніч”, яке видало 1902 р. окремою книжечкою літературне товариство ім. Св. Стефана.

В кінці переклав я й повість Ів. Франка “Перехресні стежки”, яку має видрукувати у своїх фейлетонах дневник “Alkotmány”.

Так отже Іван Франко був першим українським письменником, якого твори читала малярська публіка. Крім нього читала вона ще з української літератури “Задля загального добра” М.Кошобинського і “Сестру” Марка Вовчка, в моїх перекладі, та, на скільки мені відомо, кілька оповідань В.Потопенко та А.Чайковського в перекладі о.Петра Волчаня та о.Августина Гегедюша.*

Щоб поінформувати хоч дещо малярську публіку про українську

літературу, про яку вона зовсім нічого не знала, зладив я на підставі праці д-ра Омеляна Огоновського коротенький нарис сен літератури** і надрукував його в 26 числі журналу "Magyar Szemle". за 1890 р.

Жаткович

Від редакції:

* Нам відомо, що о. Микола Матей переклав деякі поезії Т. Г. Шевченка, але, мабуть, не дуже щасливо; деякі оповідання Ів. Франка, М. Коцюбинського і Марка Вовчка переклав і друкував у фейлетонах часописів (між іншим семигородських) д-р Гідор Стрипський.

** Перед двома роками надруковано у видавництві про східні літератури невеликий, але гарний нарис української літератури ювіліта п.н. Kijewozsak. Ista Franko Ivan.

Ми переконані, що примітка "Від редакції", а також літературна правка цієї статті, зроблені Володимиром Гнатюком, який неодноразово писав Жатковичу про цей ювілей Франка. Підпис "Жаткович" під цією статтею передано факсимільним способом характерного почерку Юрія Жатковича.

1. Мазурок О.С. Роль наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка у вивченні історії Закарпаття // *Carpathica-Carpatika*. – Ужгород, 1992. – Вип.1; Його ж: Іван Франко і Закарпаття // *Новини Закарпаття*, 10 липня 1993; Його ж: Голос сумління і обов'язку (До 100-річчя "Протесту галицьких русинів") // *Новини Закарпаття*, 15 червня 1995; Його ж: Лист Михайла Павлика в редакцію "Карпати" // *Карпатський край*. – 1997. – №6-10; Його ж: Думки з приводу версії про "неодноразове перебування" Івана Франка на Закарпатті // *Науковий вісник УжДУ*. – Ужгород, 1999. – Серія історична. – Вип.3.

2. Див.: Мазурок О.С. Листи Ю.Ю.Жатковича до В.Гнатюка як джерело вивчення культурних зв'язків Закарпаття з іншими українськими землями та Росією в другій половині XIX – на початку XX ст. // *Carpathica-Carpatika*. – Ужгород, 1995. – Вип.3; Мазурок Олег. "Я по убіжденю держу себе сном мало-руського народа" // *Карпатський край*. – Ужгород, 1995. – №9-12; Ужгород, 1996. – №5-7.

3. "Зоря". 1880-1897. Систематичний покажчик змісту журналу. – Львів, 1988. – 440 с.

4. Текст листа друкується на основі оригіналу, який зберігається у відділі рукописів Інституту літератури. – Ф.3. – Спр.1613. – Арк.505.

5. Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К., 1986. – Т.49. – С.240-252.

6. Штернберг Я.І. До історії перших перекладів творів Івана Франка на

угорську мову // *Наук. записки УжДУ*. – Ужгород, 1957. – Т. XXV. – С.125.

7. *Карпатський край*. – 1995. – №9-12. – С.38.

8. "Зоря". 1880-1897. – С.233.

9. Штернберг Я.І. Названа праця. – С.126.

10. *Карпатський край*. – 1996. – №5-7. – С.38.

11. Там же. – 1995. – №9-12. – С.37.

12. Там же. – 1996. – №5-7. – С.37.

13. Качій Юрій. Історія одного подарунка // *Жовтень*. – 1969. – №5. – С.119.

14. Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1956. – С.427.

15. *Карпатський край*. – 1996. – №5-7. – С.290.

16. Франко Іван. Зібрання творів. – Т.31. – С.290.

17. Гнатюк В. Два ювілеї // *ЛНВ*. – Львів, 1904. – Т. XXVIII. – Кн. XII.

18. Див.: Мазурок Олег. "Я по убіжденю держу себе сном мало-руського народа" // *Карпатський край*. – Ужгород, 1995. – №9-12. – С.28.

19. Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т.50. – С.255.

20. Текст статті друкується на основі оригіналу, який зберігається в ЦДА України у Львові. – Ф.309 (НТШ). – Оп.1. – Спр.2270. – Арк.107-109. Вперше стаття була опублікована в альманасі: "Привіт д-ру Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності складають українсько-руські письменники". – Львів, 1898. – С.187-189.

21. Див.: Літературно-науковий збірник: "Привіт Іванові Франкові в сорокаліте його письменської праці 1874-1914". – Львів, 1916. – С.177-178.